

# Opnieuw treft virus schapen in Nederland

**De schapenhouderij is in de ban van een nieuw virus. Op meer dan honderd bedrijven zijn misvormde lammeren geboren. Er geldt een meldplicht. Het gaat om het Schmallenbergvirus dat tot nu toe onbekend was. Er zijn meer vragen dan antwoorden.**

**B**egin december kreeg de Gezondheidsdienst voor Dieren van enkele dierenartsen meldingen van misvormde pasgeboren lammeren. Op 9 december vroeg de GD alle dierenartsen om zulke gevallen te melden. Vanaf dat moment volgden de meldingen elkaar snel op en raakte de schapenhouderij in de ban van een nieuw virus.

Het is de derde keer in vrij korte tijd dat de schapenhouderij zoiets overkomt. Na de eerste gevallen van Q-koorts in 2005 dook blauwtong in augustus 2006 op. Het Schmallenbergvirus heeft niets te maken met Q-koorts. Het is zeer onwaarschijnlijk dat het nieuwe virus ook mensen besmet, zoals de Q-koortsverwekker wel doet. Bij Q-koorts gaat het om een bacterie en niet om een virus. Met blauwtong lijken er meer overeenkomsten te zijn. Beide ziekten worden veroorzaakt door een virus. Verder is het zeer waarschijnlijk dat bij Schmallenberg

insecten de besmetting verspreiden, net als bij blauwtong.

## RAZENDSNEL

De ontwikkelingen gaan razendsnel. Snel nadat het aantal gevallen van misvormde lammeren toenam, was er topoverleg op het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Staatssecretaris Henk Bleker kondigde op 20 december een meldplicht af. Sindsdien geeft de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit updates: elke dag komen er nieuwe meldingen bij. Nog sneller was de oorzaak van de problemen duidelijk: op 15 december toonde het Centraal Veterinair Instituut in de hersenen van twee lammeren het Schmallenbergvirus aan. Op 23 december organiseerde het ministerie van EL&I een basisoverleg om alle betrokken partijen te informeren.

Er was nog een extra reden om te denken



Een nog levend lam, amper bespied en als het ligt strekt het de achterpoten.

aan het Schmallenbergvirus. De afwijkingen van de pasgeboren lammeren zijn terug te voeren op aantastingen van het centraal zenuwstelsel, ontstaan tussen de 25<sup>e</sup> en 50<sup>e</sup> dag van de dracht. Terugrekenend waren er in die periode problemen bij runderen in Duitsland en Nederland met het Schmallenbergvirus. De koeien kregen diarree en koorts, en de melkproductie daalde. Na enkele weken verdwenen de verschijnselen weer. Het virus kreeg zijn naam van de Duitse plaats Schmallenberg, waar het voor het eerst werd geïsoleerd uit monstermateriaal van een zieke koe. De meeste besmette Duitse runderbedrijven lagen trouwens dicht bij de Nederlandse grens dan bij Schmallenberg zelf.

## HARD INHAKKEN

De ziekte hakt er hard in bij de meeste getroffen bedrijven, al zijn de verschillen groot. Er zijn bedrijven met een enkel misvormd lam, maar dr. Piet Vellema van de GD kent ook een schapenhouder die 45 misvormde lammeren in één keer kwam afgeven voor onderzoek.

De grote vraag is wat de schapenhouderij



Kenmerkend beeld van een misvormd lam is een knik in de ruggengraat.



## Volg de websites

De ontwikkelingen rond Schmallenberg gaan razendsnel. De informatievoorziening is uitstekend. Goede websites zijn die van de VWA ([www.vwa.nl](http://www.vwa.nl)), het ministerie van EL&I ([www.rijksoverheid.nl/ministeries/eleni](http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/eleni)) en de GD ([www.capraovis.nl](http://www.capraovis.nl)). Op [www.hetschaap.nl](http://www.hetschaap.nl) publiceren we alle nieuwe ontwikkelingen.



Lam met een gedraaide rug.

te wachten staat. Er is veel onzekerheid om de simpele reden dat weinig bekend is over deze nieuwe ziekte. Dit type virus is in Europa nog nooit eerder voorgekomen. Uitbraken elders bij schapen met virussen uit dezelfde groep zijn wel bekend. Zo kwam in Japan het Akabanevirus in de jaren vijftig van de vorige eeuw voor. Zestig jaar geleden dus. Als het virus bij de schapen heeft gedaan wat het, althans op het eerste gezicht, bij de koeien ook deed, dan heeft het vier tot zes weken door Nederland geraasd. En als de virusverspreiding beperkt is gebleven tot die periode, dan is het vanaf begin februari gedaan met de misvormde lammeren. Vellema waagt zich niet aan speculaties, maar beschouwt eind januari en begin februari als cruciaal. "In het optimistische scenario komen er geen nieuwe besmettingen meer bij. Mochten er toch weer nieuwe gevallen komen, dan zou ik niet weten wanneer de ziekte stopt." Het zijn spannende tijden. <<

*Dit artikel kwam half januari tot stand. Actuele zaken op [www.hetschaap.nl](http://www.hetschaap.nl).*

## Vragen en antwoorden

Er zijn veel vragen over Schmallenberg. We hebben een aantal voorgelegd aan dr. Piet Vellema van de GD.

### Is er een relatie met blauwtong? Die gaf ook afwijkende lammeren.

"Er is geen enkele relatie. Hooguit zal de manier van verspreiding dezelfde kunnen zijn. Bij blauwtong zagen we maar weinig misvormde lammeren en heel veel zieke oeien. Bovendien werden bij blauwtong oeien en rammen tijdelijk onvruchtbaar. Dat speelt nu niet."

### Is een eenmaal besmet geraakte ooi levenslang immuun voor het virus? En een lam dat dit jaar is of wordt geboren?

"De oeien denk ik wel, maar we weten het niet zeker. Over de weerstand bij lammeren durf ik nog niks te zeggen."

### Wat gaat er de komende weken gebeuren? Een enorme piek in aantallen afwijkende lammeren? Juist een afname?

"Als ik optimistisch ben zeg ik: het stopt begin februari. Als ik pessimistisch ben: het gaat de hele lammerij door. Ik kan er nog niks over zeggen. Dat zal begin februari blijken."

### Waar kunnen schapenhouders terecht met vragen?

"Kijk op onze website [www.capraovis.nl](http://www.capraovis.nl). De GD bellen kan ook. We zijn de hele dag bereikbaar. Een deel van de middag beantwoorden onze ge-

specialiseerde dierenartsen de telefoontjes. Je hoeft geen lid van de GD te zijn om te bellen."

### Komt er een verplicht als er een vaccin beschikbaar is? Wie gaat dat dan betalen? Zou het niet veel verstandiger zijn te wachten tot alle schapen natuurlijke weerstand hebben?

"Ik kan me nu niet voorstellen dat er een verplicht komt. Het lijkt erop dat in vier tot zes weken tijd in de afgelopen zomer heel Nederland is getroffen door dit virus. Als dat inderdaad zo blijkt te zijn, verwacht ik volgend jaar veel minder problemen in de aflamperiode.

Een vaccin zou geschikt zijn om aangrenzende, nog onbesmette regio's dicht te enten. Dan isoleer je de besmetting.

Het kan nog meer dan een jaar duren voordat er een vaccin is. Bij blauwtong ging het zeer snel en duurde het toch nog bijna twee jaar."

### Wat kunnen schapenhouders doen om de problemen tijdens de volgende drachtperiode te voorkomen? Insectenwerende middelen gebruiken?

"Ook daarover is nog weinig te zeggen. Ik geloof niet in de insectenwerende middelen, ze deden bij blauwtong ook maar weinig. Toen was ophokken het allerbeste.

Wat misschien scheelt, is niet in de zomer scheuren maar 's winters. En wellicht ook om niet vroeg met de dekkerij te beginnen: na oktober is de infectiekans klein. Maar dit alles wordt pas helder over enkele maanden. >>

## Virus

Het Schmallenbergvirus behoort tot de groep van de orthobunyavirussen. Kenmerkend is dat ze vooral worden verspreid door muggen of knutten. De laatste zijn bekend van de blauwtongepidemie.

Orthobunyavirussen zijn vrij onbekend, zeker in Europa. De variant die hier is opgedoken, lijkt op het Akabanevirus en het Cache Valleyvirus. Daarvan is bekend dat ze herkauwers ziek maken. Het Schmallenbergvirus grijpt in op de ontwikkeling van het centrale zenuwstelsel van de nog ongeboren lammeren, ongeveer tussen de 25 en 50 dagen dracht. Daardoor ontstaan misvormingen aan grote hersenen, kleine hersenen en ruggenmerg en mogelijk als gevolg daarvan aan kop, wervelkolom, borstkas en poten. Het is nog niet bekend wat het virus doet bij de oeien. Negen van de tien schapenhouders bij wie misvormde lammeren zijn geboren, zeggen niks aan de oeien te hebben gezien. Niet tijdens de dracht en ook niet rond de geboorte. Het virus gaat waarschijnlijk via insecten van herkauwer naar herkauwer. Er komt onderzoek naar besmette insecten. Tijdens de blauwtongepidemie is gebleken dat schapen honderden keren per dag gestoken kunnen worden en dat op de top van de besmetting vier procent van de knutten het blauwtongvirus droeg.



**Moeten er bedrijven worden geruimd?**

"Nee, daarvoor is geen enkele reden."

**Hoe is de situatie in andere landen?**

"In Duitsland en België zijn er besmettingen. In Frankrijk geldt een meldplicht. Die komt mogelijk in meer landen."

**Besmetten de koeien de schapen of andersom?**

"Rechtstreekse besmetting is er niet. Die gaat via insecten en over en weer. Bij de blauwtong was het rund het aantrekkelijkste doel voor de insecten. Hier is dat nog niet bekend."

**Kun je schapen nog wel veilig weiden op melkveebedrijven?**

"Dat speelt nu helemaal niet. Er zijn nu waarschijnlijk geen besmettingen. Vanaf november is er geen knut meer gevangen, maar dat zegt niet alles. Er is in de hele wereld nog te weinig bekend over de virusoverdracht."

**Kun je nog wel fokdieren lenen of uitlenen?**

"Veterinairtechnisch is dat nooit verstandig. Maar voor Schmallenberg wordt de komende maanden duidelijk hoe snel de besmetting door ons

## Besmette bedrijven

De besmette bedrijven bevinden zich verspreid over het hele land. De ziekte komt bij alle rassen voor, zelfs bij heideschappen. Er zijn voorsnog geen verschillen in houderijvormen te ontdekken.

De aantallen misvormde dieren verschillen per bedrijf. Er zijn er met een enkele melding, maar ook met tientallen vervormde lammeren. Het lijkt erop dat op zwaar getroffen bedrijven het verlies in de richting van dertig procent kan gaan.

De GD heeft de indruk dat de bedrijven die de oaien in de zomermaanden hebben geschooren, ernstiger problemen hebben dan de bedrijven met winterscheer. Dit kan te maken hebben met de grotere kans op insectenbeten.

land is gegaan. Dat is ruim voor de komende dekperiode bekend. Bij blauwtong heeft destijds een totale 'standstil' de verspreiding sterk geremd. Nu de besmetting al in heel Nederland aanwezig is, heeft beperking van dierbewegingen waarschijnlijk geen effect meer."

**Is lamsvlees nog veilig?**

"Ja. Er is geen enkele aanwijzing dat het Schmallenbergvirus een zoönose veroorzaakt. Bij onze bedrijfsbezoeken vragen we altijd naar eventuele ziektegevallen bij direct betrokkenen. Het Schmallenbergvirus hoort bij een groep virussen, waarvan sommige virussen infecties bij andere

diersoorten dan herkauwers en mensen veroorzaken. Het RIVM heeft meteen een risicoanalyse gemaakt en geeft aan dat de kans op infectie van mensen buitengewoon gering is. Die analyse is door ECDC, het Europese RIVM, overgenomen."

**Is het virus besmettelijk voor andere diersoorten dan herkauwers?**

"Dat is niet duidelijk. Van het mogelijk verwante Akabanevirus zijn ooit bij enkele paarden antistoffen aangetroffen, maar geen ziektebeeld. Van dit virus weten we nog niks. Later gaan we kijken of er in de omgeving ook andere diersoorten besmet zijn. Daarvoor hebben we de antistoffentest nodig."

## 'Het lijkt nu minder te worden'

Na de kerst begon de lammerij bij Martin Oosthoek. Bij de eerste de beste ooi was het al mis. "Ze was een paar dagen te vroeg, wat op zich kan. Maar het klopte niet. Toen ik opvoelde, stonden de poten heel raar. Ik kreeg dat lam er met heel veel moeite af." Het was het begin van een nare lammertijd. Half januari hadden 225 oaien afgelammerd, waarvan er 52 misvormde lammeren gaven. "Te korte onderkaak, heel lange achterpoten, poten die alle kanten op stonden en vergroeiingen in de rug. Vaak lagen ze met een teruggeslagen kop. Bijna allemaal dood. Gelukkig, ik ben gauw klaar met lammeren die iets mankeren."

Aan de oaien had Oosthoek niks gemerkt, terwijl hij alle dagen met ze rondtrekt. De lammeren zijn wel allemaal voldragen. "Ze wegen net zo veel als de gezond geboren lammeren." Het ergste vindt hij dat de geboortes zo lastig gaan. "Een dood lam werkt al niet mee en de vormen kloppen niet. Als je aan een pootje trekt, breekt het heel gauw af."

Er waren dagen dat er alleen maar misvormde lammeren kwamen, maar gelukkig ook dagen met alleen goede lammeren. "Dan kom je weer een beetje bij. Nu lijkt het allemaal minder te worden, het gaat weer de goede kant op." De lammertijd eindigt rond 22 februari. Bij de schade wil hij liever niet stilstaan. "Anders word je helemaal zo verdrietig." Toch gaat het hem duizenden euro's kosten. De worpgrootte is gemiddeld anderhalf, de teller staat al op 75 dode lammeren. Vorig jaar kreeg hij 85 euro per slachtrijp lam, waarvan de helft overblijft als arbeidsvergoeding. Reken daarbij de extra kosten, zoals antibiotica voor elke ooi met misvormde lammeren, en het totaal loopt flink in de papieren.

Oosthoek verwacht ook nog wat uitval bij de oaien. "Soms staan de achterpoten van de lammeren zo stijf dat je ze bijna niet goed kunt leggen zonder de baarmoeder te beschadigen." Gelukkig is niemand van het personeel ziek geworden. En de lammetjesdag op 4 februari bij Oosthoek gaat gewoon door.



### MARTIN OOSTHOEK

**PLAATS:** BERKEL EN RODENRIJS (Z.-H.)

**BEDRIJF:** BEGRAZINGSBEDRIJF MET 1.100 SCHAPEN WAARVAN 750 AFLAMMERENDE OOIE



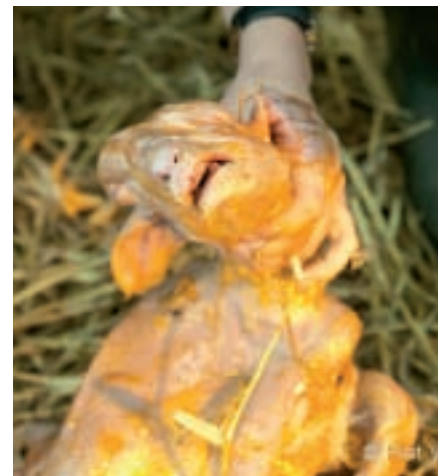


### Heeft dit virus misschien al eerder schapen besmet? Waren er vorig jaar al misvormde lammeren?

"Ik heb dit beeld nog nooit gezien. In onze sectiezaal is er nog nooit iets dergelijks gezien. Bij de meer dan honderd besmette bedrijven lijkt het erop dat er voor 25 november 2011 geen misvormde lammeren zijn geboren. Zodra er een antistofftest beschikbaar is, kunnen we nagaan of er eerder een besmetting is geweest." <<



Heel typisch beeld: de misvormde achterpoten. Ze lijken op de poten van een kangoeroe.



Veel misvormde lammeren hebben een verkorte onderkaak (varkensbek). Daarnaast heeft dit lam een schuin afgeplatte schedel.

## Besmetting

Bij een besmet schaap is het beeld steeds min of meer hetzelfde: een ooi is te lang bezig met aflammeren, de lammeren komen er niet vanzelf uit en geboortehulp geven blijkt zeer lastig. Doordat de lammeren ernstig vervormd kunnen zijn, gaat het verlossen ook voor ervaren schapenhouders moeizaam. De eerste meldingen kwamen dan ook van dierenartsen die voor de zware geboortes werden gebeld. De meeste lammeren zijn voldragen. Veel zijn dood bij geboorte, veel andere worden geëuthanaseerd omdat ze ernstig mismaakt zijn. Sommige lammeren mankeren op het oog weinig, maar maken een domme indruk: ze moeten bijvoorbeeld elke keer weer leren hoe ze moeten drinken.

De meest geconstateerde afwijkingen zijn kromme nek, kromme rug, poten die alle kanten op staan, vastzittende gewrichten, gestrekte poten, geknikte poten, platte ribbenkast, ontbreken van delen van de hersenen en ruggenmerg. Bij enkele gevallen waren de spieren en de verbinding in de gewrichten zo zwak dat bij de verlossing een pootje van het lam meteen losliet.

Soms zijn de ooiën na het werpen van mismaakte lammeren slap. Dat kan komen door een beschadiging van de baarmoeder. Bij meerlingen zijn niet altijd alle lammeren van de worp misvormd.

Tot nu toe lijkt het verloop van de besmettingen steeds hetzelfde: het begint met een enkel lam, het neemt toe, het piekt en daarna vlakt het af.

## Melden verplicht

Het melden van lammeren die met misvormingen worden geboren is verplicht. Dat kan bij de eigen dierenarts, bij de GD of direct bij de VWA. Een melding bij de dierenarts en GD gaat ook door naar de VWA. Na de melding krijgt de schapenhouder een formulier voor het invullen van allerlei gegevens. De GD haalt het afwijkende lam op. Het advies is dat lam zo lang op een koele plaats te bewaren. Niet in de vriezer, omdat bepaald histologisch onderzoek dan niet meer kan. Voor 8 uur 's morgens aangemelde lammeren worden dezelfde dag opgehaald, anders de volgende dag.

De registratie is belangrijk om een goed beeld van deze ziekte te krijgen. Bovendien krijgt de melder binnen enkele dagen bezoek van VWA, GD en de eigen dierenarts om de situatie te bespreken. Meteen worden dan bloedmonsters van de moederooi genomen.

De GD belt daarna nog enkele keren met het bedrijf. Elke inzender krijgt de uitslagen van het onderzoek per mail of post thuis. Het onderzoek kost de schapenhouder niets.

De GD heeft tot half januari ongeveer vierhonderd lammeren onderzocht en de hersenen naar het Centraal Veterinair Instituut gestuurd voor verder onderzoek. De rest van het verzamelde materiaal is opgeslagen bij -70° voor vervolgonderzoek.

Of de meldplicht gaat vervallen is nog niet duidelijk. GD en CVI doen uitgebreid onderzoek en hebben daarvoor minimaal honderd geschikte bedrijven nodig.

## Onderzoek

Het Centraal Veterinair Instituut in Lelystad en het Duitse Friedrich Löffler Instituut analyseren samen het nieuwe Schmallenbergvirus. Ze zijn bezig het DNA van het virus te ontleden. Daarnaast probeert het CVI een test op antistoffen te maken. Er is nu slechts een PCR-test die het virus aantoonst, terwijl antistoffen doorgaans langer aanwezig zijn in het bloed. Met een antistoffentest is de verspreiding van het virus beter in kaart te brengen. Dat is belangrijk om de bron te kunnen traceren. Of het lukt is de vraag; van blauwtong is de bron nooit gevonden. De antistoffentest kan er binnen enkele maanden zijn.

Uit het onderzoek tot nu toe blijkt dat met de PCR-test het virus niet meer is aan te tonen in de ooiën. Waarschijnlijk is het slechts enkele dagen tot een week traceerbaar in bloed van pas besmette schapen. Bij het melkvee dat in augustus-september was besmet, was het virus slechts zes dagen op te sporen. Bij blauwtong is het virus langer traceerbaar, doordat het zich hecht aan de rode bloedcellen.

Bij een aantal misvormde lammeren is het virus niet aangetoond. Dat wil niet zeggen dat het geen rol speelde; waarschijnlijk heeft het prille afweerapparaat van het ongebooren lam het virus in die gevallen helemaal kunnen opruimen.

